

ANN-HELEN SUND

Mera med mindre. Föremål, material och praktiker i Marthaförbundets hushållsrådgivning

Inledning

Om någon skulle ha sagt åt mig för 20 år sen att jag överväger att bli martha då jag är 30, skulle jag nog inte ha trott på det. Var det inte övervägande äldre människor som var marthor då? (Granér 2011)

Så skriver Vasabladets matbloggare på sin blogg, efter att ha tillkännagivit att hon - positivt - överraskad - börjat prenumerera på Marthaförbundets tidskrift. En bloggläsare kommenterar inlägget:

Oj det måste också jag göra! Brukar läsa den hos svärmor ibland då jag ser den på bordet. Kul att Marta förnygrat sig - eller hur skall man säga - de senaste åren. De har verkligen klarat av att svänga med i trenderna. Eller har världen blivit mera marthig?

Ett förbund som kanske mer än någon annan sammanslutning i Finland står för det husliga är Marthaförbundet. Liksom i blogginlägget ovan, har jag undrat över vad man kunde kalla en viss "marthighet" i samtiden, till exempel i ett stort intresse för att själv tillverka, odla, samla och sätta ihop mat, kläder, trädgårdsland och annat för personligt eller husligt bruk. Hur kan man förstå vad som ser ut som en renässans för huslighet?

Jag kommer i denna artikel att analysera husliga färdigheter, genom att fokusera på ett återkommande tema i Marthaförbundets hushållsrådgivning, nämligen devisen "mera med mindre". Detta råkar vara förbundets uttalade ledande tema just detta år 2012. Det var det också 1994, om än inte med precis samma tyngdpunkter som idag. Båda gångerna detta tema aktualiserades explicit, var i tider av ekonomisk kris i samhället. Krisperioder har i

Marthaförbundets långa historia med rådgivning om hushållning och konsumtion medför en intensifiering och uppblomstring av verksamheten, som förbundets historik med anledning av dess 100-årsjubileum, *Martha – kvinna i tiden 1899-1999* (red. Liljeberg-Elgert 1999), visar.

Tankefiguren "mera med mindre" är ytterst kontextbunden, men syftar alltid till en förändring och etablerar ett samband mellan något som har blivit eller borde bli mindre och något som borde bli mer. Det inbegriper också åtgärder som skall åstadkomma förändring mot ett önskvärt "mer" i den givna situationen. En sådan inramning av något, handlar både om att definiera och att hantera det som definierats. Sättet att hantera fenomenet i sin tur, kan ses som det sätt som det reproduceras på (Czarniawska & Löfgren 2012:11). Vad ser någon som betraktar hemmet och omgivningen med en "mera med mindre"-blick och vad slags praktiker blir aktuella för att åstadkomma "mera med mindre"? Det som jag speciellt vill fokusera på är denna materialisering och praktisering av hushållande, som det framkommer i en speciell rådgivningsform som Marthaförbundet ofta använder sig av: de praktiska husliga tipsen, i vilka idéer om "mera med mindre" sätts i verket på olika sätt i en tänkt vardag.

Artikeln grundar sig på en genomgång av Marthaförbundets tidskrift *Martha* 1990-2012, men analysen rör sig främst i samtiden, med frågan om marthaförbundets samtidslighet och samtidens marthighet som en utgångspunkt. Jag kommer att behandla "mera med mindre" tematiken som den tas upp i artiklar

i tidskriften åren 1994 samt 2012 samt kontextualisera ”mera med mindre”-tänkandet med aktuella diskussioner kring konsumtion och hushållning. Därefter fördjupar jag analysen genom att gå ner på tipsnivån. Jag skall börja med att presentera Marthaförbundet och dagens mångfacetterade konsumtionskritiska fält, som förbundet tar del i på sitt sätt.

Marthaförbundet

Marthaförbundet grundades 1899 och var från början tvåspråkigt, men delades 1924 i en svenskspråkig och en finskspråkig organisation (Marttaliitto), vilket är en indelning som fortfarande består. Kulturhistorikern Anne Ollila har studerat Marthaförbundets verksamhet från början av 1900-talet till slutet av 1930-talet. Hon visar i sin forskning hur hushållsrådgivning blev starkt länkat till socialpolitiska frågor som hälsovård och förbättrande av levnadsstandard och kom att spela en viktig roll i moderniseringen av det finländska samhället. Som ett bland många populära folkbildningsorganisationer grundades Marthaförbundet för att medverka till byggandet av ett nytt samhälle och en ny nation och utvecklades under 1900-talets första decennier till Finlands största förbund inom hushållsrådgivning. Denna utveckling var inte given på förhand, utan var delvis ett resultat av en arbetsfördelning mellan de olika kvinnoorganisationerna. Genom att ordna kurser i matlagning, rengöring och tvättning samt barnskötsel, ville man ändra på folks vardagliga vanor, beteenden och seder, speciellt ifråga om hygien, hälsa och familjeliv. Med detta praktiska tillvägagångssätt, antog man att folk gradvis skulle ändra sitt sätt att tänka och bli, samt uppfostra, fullvärdiga samhällsmedborgare. I centrum för den nya hemkulturen och familjemodellen, hämtad från medelklassen, var kvinnan. Hennes uppgift var att ta hand om och säkra både de fysiska och de emotionella behoven hos familjen och i hemmet. Medlemskap spred sig ofta som en kedjereaktion i en by. Ju mindre by, desto större social betydelse kunde föreningen ha, speciellt

om det inte fanns andra forum att samlas i (1993:337ff).

Finlands Svenska Marthaförbund presenterar sig idag på sin hemsida (www.martha.fi), som Finlands största svenskspråkiga kvinnoförbund med 10 000 medlemmar och som en förening som arbetar för en *hållbar livsstil genom medvetna val* och för att *kvinnor oberoende av ålder, ekonomisk ställning eller civilstatus ska kunna uppnå en hållbar och balanserad livsstil*. Detta gör förbundet genom rådgivning inom områdena ekonomi, hushåll och miljö - områden där just balans och hållbarhet framstår som centralt, problematiskt och något som det ständigt skall arbetas med på olika sätt - något som skall hanteras. År 2012 presenteras ”mera med mindre” på detta sätt:

Marthaförbundets genomgripande tema för i år är ”mera med mindre”. Då vi under några år hittills lyft fram en hållbar livsstil genom medvetna val, faller det sig naturligt att också visa att ett medvetet val inte ger mindre, utan till och med tvärtom - något mer. Pefingementalitet och förbud ska inte förknippas med Marthaförbundet, men däremot nog information, visande på alternativ och uppmuntran att prova något nytt - fördomsfritt - men också att våga sätta gränser. Att efterfrågan på en enklare livsstil -såväl kravmässigt som materiellt - ökat, syns ibland annat de kurs- och föreläsningensönskemål som våra sakkunniga på förbundet får. Viljan att lära sig tillreda mat från grunden, liksom intresset för färre tillsatser i maten och färre konstlade ämnen i kosmetik och rengöringsmedel syns konkret i det antal kurser och föreläsningar som personalen bokas för. När fler än 2 000 personer tar del av kurser i ekostädning, naturkosmetik, kemikalier i vardagen och ungefär lika många i föreläsningar om hur man hanterar vardagen och tillreder smart sparmat samt i seminarier och kost-, närings-, eller skolmatsfrågor, är det oftast svaret på frågan ”hur få mera med mindre” som ligger bakom (Martha, 2012/1).

En huslig renässans?

Dagens fokus på hem och huslighet kopplas ibland ihop med kvinnors ställning i samhället. Kritiker har sett detta som en social tillbakagång för kvinnor, där hemmet blir en hemmafälla, när hemmafrusysslor blivit inne,

husmorsromantiken blomstrar och kvinnors självförverkligande förläggs i hemmen (se Nilsson 2010). Miia Collanus (2008:72), som studerat betydelseerna av hobby-hantverk, talar istället om en uppvärdering och ett firande av den tidigare nedvärderade och med kvinnor förknippade husligheten och av det hemlagade som befunnit sig längst ner på den estetiska hierarkin. Hon hävdar att det är fråga om en vardagligt tillverkad konst, inte en vardaglig produktion. Den här utvecklingen kan sägas göra sig gällande för praktiker (i hemmet eller utanför) som kan klassificeras, förstås och göras som hantverk, men hur är det med de mer reproduktiva praktikerna, som dammtorkning och tvättning?

Etnologen Orvar Löfgren efterfrågade 1996 mer forskning om vardagens hushållskonsumtion, om konsumtion som kompetens och som konsten att hushålla, detta i en kontext där både samhälls- och forskningsdebatten präglats av ytterlighetspunkterna att dels betrakta konsumtion som passiv förförelse (av vissa grupper) eller som kreativt, emancipatoriskt och symboliskt motstånd (1996:120). Begreppet hushållning kan användas som ett sätt att närma sig och förstå konsumtion, utan att separera konsumtion och produktion och utan att förstå konsumtion som en fråga som enbart handlar om individuella val. Denna orientering öppnar för att undersöka konsumtion som praktik, rutin och kompetens i samspel och samutveckling med föremål och den materiella omgivningen (Shove et al. 2007:10-11).

Idag har samhällsdiskussionen också tydligt satt den vardagliga, husliga konsumtionen i fokus, speciellt vad gäller hållbar konsumtion och utveckling. Kanske medför det att de ”tysta och vardagliga” husliga praktikerna inte längre framstår som lika osynliga, vardagligt självklara eller tråkiga? Hållbarhet är långt ifrån ett entydigt begrepp och som konsumenter och medborgare uppmanas vi att genom våra konsumtionsval påverka och ta ansvar för både personlig, kroppslig samt miljömässig hälsa och hållbarhet, för privatekonomins och sam-

tidigt för samhällsekonomins hållbarhet, parametrar som inte alltid är förenliga och som kan sätta konsumenter i en svår position, med motstridiga normer och osäkerhet (se Aro 2010:73).

Idén om ”mera med mindre” kan ses i många olika sammanhang och kopplas ofta till en enkelhet i en strävan efter ett mindre, som man hoppas skall ge mer. Ett exempel är boken *Lev mera på mindre* (Österåker, 2012), som handlar om självhushållning, medan en annan nyturkommen forskningspublikation, med en liknande titel *Enemmän vähemmällä* (Mera med mindre) (Nikunen, 2011) har undertiteln *laman ja teknologisen murroksen vaikutukset suomalaisissa toimituksissa 2009-2011* (ekonomikrisens och den teknologiska brytningstidens inverkan på finska redaktioner 2009-2011). Den tecknar en bild av ökad brådska och fragmentering i arbetet och mindre tid till fördjupning och möjligheter att göra ett kvalitetsmässigt gott arbete. Det är kanske mot bakgrund av en sådan arbetsverklighet strävandena mot en nedtrappad och enklare tillvaro skall förstås, som utlovar just kvalitet i livet på många områden.

Ett civilisationskritiskt stråk i diskussioner om konsumtion är inte nytt, vilket Orvar Löfgren (2006; 2012) påpekat. I en sådan återkommande berättelse ses samtiden som ytlig eller genomkommersialiserad, överfull av allt möjligt, medan både gångna tider och framtidsbilder ter sig mycket enklare. I denna diskussion blir överflödssamhällen också bristsamhällen. Löfgren kallar detta ett ”hydrauliskt kulturellt tänkande”, där översvämning på ett område leder till att något annat dräneras - på känslor, engagemang och koncentration. Överflödet bildar i sådana diskussioner en utgångspunkt, definieras som endera ”bra” eller ”dåligt”, som problem eller lösning, och används både populärt och akademiskt för att förstå moraliskt laddade frågor. På så sätt knyts överflödsbegreppet till olika världsbilder och infogas i en vidare moralisk ekonomi. Att klassificera något som överflöd blir startpunkten för olika

hanteringar och försök att kontrollera. Men det är viktigt att komma ihåg att ”för mycket” alltid definieras av någon i en viss social och kulturell kontext och att det som dåligt eller problematiskt för någon, mycket väl kan vara nödvändigt, bra eller självklart för andra eller i ett annat sammanhang. Därför bör man undersöka för vem, hur och när något blir ”för mycket” eller ”för lite”, hur klassificeringen och den påföljande hanteringen kulturellt sett sker (Löfgren & Czarniawska, 2012:1ff).

Överflöd spelar en betydande roll i attityder på olika sätt kritiska till konsumtion eller konsumism, som har blivit allt mer spridda i många olika sammanhang. Hit hör också den ”gröna” diskursen, vars etiska frågor antropologen Daniel Miller menar spritt sig över många olika områden. Det resulterat i att olika stråk av altruism, smak och egenintresse ofta blir djupt nerbäddade i en och samma mening rörande vardaglig konsumtion - sammantaget förstått som att göra något gott, eller att bidra (2001:122f). Sociologerna och konsumtionsforskarna Sam Binkley och Jo Littler diskuterar anti-konsumism som en *diskursiv formation*; en kontextuell sammansättning av tankar, känslor, retoriker, diskurser och expertformer som på en given historisk tidpunkt placerar större värde eller betydelse utanför eller bortom de massproducerade varornas och tjänsternas domäner. Denna utgörs idag av ett brett omfång existerande sociala rörelser och deras diskurser och sträcker sig från religiösa och traditionsförespråkande grupper till ekologer och anti-globaliseringsaktivister. Sammansättningen kan också innehålla drag av österländsk mysticism, västerländska diet- och fitnessläror, nationalism, individualism och modernism m.m. Medan rörelsernas repertoarer är olikartade och i många fall oförenliga, har de gemensamt, att de delar synen på konsumtionsmarknaden som ett hinder för ett etiskt, moraliskt, politiskt, socialt eller kulturellt mål. Binkley och Littler menar att den som vill studera anti-konsumism, måste fokusera på kopplingar, ibruktaganden, föreningar och kontextuali-

serade tillämpningar av de varierande anti-marknadsdiskurserna och mobiliseringarna, istället för artikulerade agendor och doktriner (2008:524f). Sociologen Lyn Thomas föreslår att betoningen på huslighet kunde ses som en desillusionerad vändning mot en mer huslig och lokal form av medborgarskap, som möjligen kunde ha en viss politisk genomslagskraft (2008: 696f).

Föreningstidning och livsstilsmagasin

Någonting har hänt. Den nya medvetna livsstilen är här och allt fler blir intresserade. (Marthaförbundet 2009, 110 tips för en hållbar livsstil)

Marthaförbundet utger sedan 1917 tidskriften *Martha* (tidigare *Husmodern*), vilket ger en god möjlighet att studera hur diskursiva formationer kring hushållande och konsumtion tagit form och tagits i bruk i Marthaförbundets ideologi och verksamhet, hur nya teman inkorporerats och gamla tonats ner eller övergetts och hur nya kombinationer skapar nya helheter av vad hushållning innebär och hur man hushåller. Begreppet diskurs använder jag på ett liknande sätt som Miller (2001:15ff, 140) som en uppsättning värderingar och förväntningar som människor tenderar ha som sociala aktörer. Diskurser är normativa och innebär en press som ofta är moralisk. Diskurser införs inte bara ”ovanifrån”, utan folk är också själva normsökande (t ex för att förstå sin egen roll och sina relationer) och använder tillgängliga diskurser, ibland strategiskt, i olika situationer. Jag har därför intresserat mig för tematiseringar och kategorier i tidskriften *Martha*, som plockar upp samtida fenomen och diskurser i den egna verksamheten och förståelsen av denna. Samtidigt genererar Marthaförbundet genom sina sammansättningar normativa diskurser om hur man skall leva och göra moraliskt rätt ifråga om hushåll, miljö och ekonomi.

Tidskriften *Martha* har under det senaste decenniet fått mer karaktär av ett livsstilsmagasin och mindre prägel av förenings- och medlemstidning. Det är svårt att precis definiera

fenomenet livsstilsmedia, men generella drag kan sägas vara fokus på självutveckling och identitetskonstruktion, bland annat genom konsumtionsprodukter och smakdefinitioner (Ljungberg, 2010:2). Cecilia Ljungberg (2012) visar i sin doktorsavhandling i mediehistoria hur resetidningar under de senaste decennierna från att ha varit reseguider, liknande guideböcker med anvisningar och instruktioner, blivit mer som livsstilsmagasin. Denna förändring ser Ljungberg i layout, design av omslag, användning av bilder och i sättet att skriva och förhålla sig till läsarna. Genom perspektivförskjutningar och nya fokuseringar förändrades resetidningarna, mot att presentera en livsstil. En liknande förändring gör sig gällande för tidskriften *Martha*.

Vid sitt 110-års jubileum 2009 publicerade Marthaförbundet en tipssamling, som också kan läsas som en ny programförklaring – *110 tips för en hållbar livsstil*. Samtidigt omformades Marthabladet i riktning mot livsstilsmagasin, när tematiseringen *Må bra - gör själv - ekonomi - mat - miljö - relationer* formulerades och fick en bestående plats högst upp på tidningens omslag som en organiserande princip för innehållet. Marthaförbundet hade då sedan 1980-talet diskuterat miljöfrågor i hushållet, och mycket längre än så rådgivit om ekonomi och matlagning, men begreppet *hälsa* som tidigare använts, ersätts med *må bra* och *familj* med *relationer*. *Gör själv* hade tidigare inte framkommit som ett övergripande och självständigt tema. Artiklarna har ofta rubriker som definierar trendighet (*nu är det trendigt att*) samtidigt som trendighet på så sätt blir en del av förbundets självpresentation. Presentationer av de olika lokala föreningarnas verksamhet finns med, men ofta på de sista sidorna i tidningen. Olika samtida livsstilstendenser (som självhushållning, återbruk, inredning med loppisfynd), som kan kopplas till idéer om och materialiseringar av hållbar livsstil, är rikt representerade i tidskriftens artiklar och kan till en stor del ses som uppfångade av de nya kategorierna *gör själv* och *må bra*.

Kategoriseringarna visar på Marthaförbundets *strategi* eller de ramar som läggs upp för verksamheten. I de följande avsnitten skall jag ta upp kontextualiserade tillämpningar, eller de *taktiker* som utvecklar sig- och tar fasta på möjligheter inom de strategiska ramarna, när Marthaförbundet med praktiska råd och tips försöker nå allmänheten och förespråka olika förhållningssätt och praktiker. Michel de Certeaus begrepp *strategi* och *taktik*, är kulturanalytiska verktyg som sätter vardagliga praktiker i ett visst socialt och ekonomiskt sammanhang i förgrunden för att förstå deras operationella logik. Enligt de Certeau utvecklas kultur i en atmosfär av spänningar, artikulerar och förhåller sig på olika sätt till konflikter och dominerande krafter och erbjuder olika slags temporära lösningar, balanseringar och kompromisser (1984:xvi). Vad är det för spänningsfält Marthaförbundet rör sig i med sin rådgivning och vilka slags definitioner och hanteringar, problem och lösningar, ställs upp med ”mera med mindre”?

Förändringar och förvandlingar i vardagen

I tidskriften *Marthas* första nummer år 1994 läggs linjerna för det kommande årets verksamhet i ledartexten. Temat för året är *Familjen – trygghet och framtid*. Förbundet siktade på att förbättra människors kunskaper i kostfrågor, matlagning och andra hushållsfrågor. Dessutom skulle man verka för en levande landsbygd och ökad konsumtion av inhemska livsmedel samt bedriva ekologisk rådgivning. Temat ”mera med mindre” presenteras:

En stor del av dagens studerande och unga föräldrar har mycket knapphändiga kunskaper i vanlig enkel matlagning. Samtidigt är det många som i dagens ekonomiska situation har insett att det helt enkelt är nödvändigt och t.o.m. roligt att själv kunna tillreda god och näringsrik mat i sitt eget kök för en billig penning. Runt om i Svenskfinland kommer vi därför att arrangera kurser som vi kallar ”Mera med mindre” och som är öppna för alla intresserade, både äldre och yngre. Under devisen ”Naturen som skaffer” kommer vi att ordna kurser där vi lär oss

att ta tillvara allt det som naturen bjuder oss på, helt gratis (Martha, 1994/1).

Finland drabbades under 1990-talet av en djup och långvarig ekonomisk depression, med hög arbetslöshet samt omfattande statlig och kommunal nedskärningspolitik. Det är i denna kontext Marthaförbundet presenterar recept på ”sparmater” ur förbundets då aktuella publikation *Mera smarta spartips*. Det är bland annat kinakålsgröta, överraskningsströmming och leverpanna, och recepten illustreras av en teckning av en 1-mark som tänjs ut till en oval form av ett par händer. Samma illustration återfinns vid notisen *Budget och skuldrådgivning*, med telefonnummer till Marthaförbundets ekonomirådgivare, för privatpersoner som behöver råd och tips i ekonomiska frågor.

I Martha nummer 3 från samma år, rapporteras det från en ”Mera med mindre”-kurs i matlagning:

Det behövs visserligen en gnutta fantasi för att kunna hushålla förnuftigt, men för att verkligen kunna spara på slantarna när det gäller vardagsmenyn, behöver man också känna till vissa ”knixar”. Och för att komma billigare undan, men ändå samtidigt lyckas med konststycket att servera nyttig mat till sin familj, måste man lära sig att kombinera ingredienserna samt att bli förutseende. Det riksomfattande projektet MERA MED MINDRE hjälper husmor eller -far att tänka förnuftigt, sparsamt och dessutom hälsosamt. Att tillreda middagen från början till slut och inte ty sig till färdigmat, behöver inte ta så mycket tid i anspråk. Visserligen slipper man efter en stressig dag enkelt undan genom att servera familjen färdigmat, handplockad från affärshyllan, men det blir dyrt i längden och inte har måltiden heller det näringsvärde den borde ha (Martha, 1994/3).

Det talas om ett skriande behov efter handfasta och praktiska råd och det poängteras också att ”Mera med mindre” handlar om en attitydförändring.

Det spelade inte så stor roll tidigare, då mäniskor hade mer pengar att röra sig med, oberoende av om man åt färdigmat eller vanlig husmanskost. Men nu, då de flesta familjer inte har några överlopspengar, gäller det att spara där det går. Och det går att verkligen spara på hush-

ållskassan, med hjälp av många men ytterst enkla knep (Martha 1994/3).

En kursdeltagare uttalar sig: -*Vi lärde oss laga verkligt förnuftig mat, utan att recepten för det var tråkiga, tvärtom*. Ett par recept från kursen avslutar artikeln - *Fisk med frasigt täcke och Festbröd från Grekland*.

Mot bakgrund av detta, kan man säga att ”Mera med mindre” betraktas ur ett knapphetsperspektiv. Det ”mindre” man talar om är pengar, men knappheten gäller också matlagningskunskaper. ”Mer” är familjens mat - näringsriktig och hälsosam sådan. Scenariot är en situation där folk inte längre antas behärska vanlig, enkel matlagning. Metoden som ”Mera med mindre” förverkligas enligt, involverar både förnuft och fantasi, ”knix” och ”enkla knep” – dvs. vissa praktiker och kompetenser där ”mindre” omvandlas till ”mer”. Frågan är *hur* förvandlingen – konststycket - går till? Det talas om att lära sig kombinera och att vara förutseende. Samtidigt genomförs förvandlingen ”Mera med mindre” med vissa risker och det varnas också för farliga genvägar, ”att slippa undan” och ”ty sig till färdigmat”, som är dyr och ohälsosam. Den balans mellan omsorg och bekvämlighet som det handlar om, är återkommande i hushållning som en del av hushållets moraliska ekonomi, med sina krav på standard (Shove 2009:25).

I 1994-års situation, tog ”Mera med mindre” sin utgångspunkt i mindre pengar och knappa matlagningskunskaper och föranledde praktiker som handlade om att tänja resurser och för Marthaförbundet framstår utmaningen som att återställa en slags basnivå av kunskaper i ”vanlig, enkel matlagning” bland befolkningen. År 2012 verkar ”Mera med mindre” 2012, som redan beskrivet, ta avstamp i en situation av överflöd och handla om och en *strävan* mot ett ”mindre”, förstått som att uppnå en hållbar livsstil. Speciellt lokaliseras överflödet till komplext sammansatta och hälsomässigt riskfyllda produkter som kräver medvetna val - rensning och begränsning. Men det ekonomiska spar-

temat finns starkt kvar i ”Mera med mindre”-taktikerna och Marthaförbundet håller hushållskurser under detta tema:

Nytt för i år är hushållskurser inom ramen för temat Mera med mindre. Inspirerande matlagning varvas med spartips och ekonomitänk. Hur få hushållsslantarna att räcka till? Går det att koka smakrik soppa på en spik? Piffa till vardagsmaten - billigt men gott! Vardagsmaten behöver inte vara tråkig och jobbig att fixa till. Med inspiration, små variationer och gårdagens rester kan man enkelt trola fram nya smaker och sätta piff på maten. Hushållsrådgivare [] handleder oss i konsten att skapa nya smakkombinationer (Martha, 2012/1).

Detta liknar mycket resonemanget om sparmaten 1994. Men det talas här inte om förnuft utan mer om *smak* och omvandlingen från ”mindre” till ”mer” som en konst att skapa nya smakkombinationer. Matlagningskursen *Baka ekonomikryddat bröd* handlar om att baka hälsosamt bröd med rena och närproducerade råvaror. *Du kan kombinera brödbak med tid för familjen, samtidigt som det är en ekonomiskt hållbar hobby som ger avkoppling för både kropp och själ* (Martha 2012/1). ”Mera med mindre” tar här formen av en omvandling från vardag till fritid och hobby, från vardagssyssla till vald syssla och avkoppling, och kanske från ensamaktivitet till social familjeaktivitet genom nya kombinationer av praktiker och med det, tider. På så sätt blir det också en fråga om livsstil.

”Mera med mindre” förverkligas här främst inom matlagningen. Ord som ”dessutom” och ”till och med” används som en förstärkning, genom att sätta samman flera argument för en viss praktik, men retoriken kan också verka tvärtom och försvaga genom att exponera just de kulturella motsättningar som man försöker lösa med ”mera med mindre”. Att det betonas att det vardagliga matlagandet för lite pengar *också* kan vara roligt och gott, kan tyda på att det finns en viss motsägelsefullhet som i sig kräver konststycken och omvandlingar - som ”festbröd” och ”frasigt täcke” över rätterna. Ett annat genomgående drag är de knix, knep,

trolleri och konststycken som förvandlingen ”mera med mindre” genomförs med. Detta leder mig in på tips som ett sätt att rådgiva, där ”mera med mindre”-lösningar sätts i verket.

Att handla smarth

Marthaförbundet använder ofta begreppet ”smart” om de praktiker och ting som presenteras och rekommenderas - till den grad att man kunde säga att ”smart” integrerats till en del av Marthaidentiteten genom förbundets egna begrepp *smarth*. Det smartha i sin tur, presenteras ofta med tips.

Hur skiljer sig ett tips från t ex en instruktion i hur olika praktiker framställs och förstås? Enligt *Svenska Akademiens Ordbok* är ett tips en upplysning syftande till att vägleda och vara till nytta för någons handlande, i synnerhet i fråga om praktiska, vardagliga göromål. Ett tips är ett råd, anvisning, vink, *särskilt med bibetydelsen av att upplysningen är inofficiell*, eller förtrolig (SAOB 2005). Tips är en väl-etablerad genre i hushållning och ger intryck av att vara något beprövat, pålitligt och i vissa fall traditionsrikt. Vem har inte hört om ”beprövade husmorstips”? Sådana husmorstips tycks vara *särskilt* beprövade inom området fläckborttagning, vilket SAOB ger en vink om, då det under uppslagsordet ”tips” ges exempel ur ett verk som heter *Allt om fläckar* från 1946. Detsamma visar en av Marthaförbundets aktuella tipssamlingar, *Smartha tips*, som också kan läsas på förbundets hemsida som ett uppslagsverk i alfabetisk ordning eller ordnat enligt teman som matlagning, rengöring, bakning, fläckar, klädvård, kökstips, spartips och gör själv. ”Fläckar” är en av de största posterna med 39 stycken tips (varav de flesta återkommer i posten klädvård), med textilier som befläckas med en mångfald svår borttagliga ämnen; blåbär, vin, fett, stearin osv, och tekoppar och kastruller med beläggningar.

Filosofen Olli Lagerspetz, som analyserat smutsighet, påminner om att livsform, föremål och smuts inte kan skiljas från varandra.

Smutsighet kan bara förstås genom att se på hur vi lever med föremålen, hur vi anser att ett bra föremål är och vilka krav som ställs på oss i vårt liv med föremål. Att beskriva föremål och att beskriva ett liv med föremål är två sidor av samma sak: förhållandet är dialektiskt (2006:249ff). Tipsen riktar sig till ett tänkt hushåll där vissa problemsituationer uppstår; till ett liv med föremål, vissa praktiker och en viss ordning och standard samt till bevarandet och förbättrandet av denna ordning. Något ska bli (ännu) vackrare, godare, fräschare, billigare, hållbarare, mer hälsosamt eller enklare. Tipsen presenteras ofta som ett bättre *alternativ* till konventionella tillvägagångssätt. Det får alltså inte gå åt mer resurser - av tid, energi, pengar eller material - till att göra som det föreslås i tipset, än vad det konventionella sättet eller problemet i sig kräver, om det inte skulle åtgärdas. Sparsamhet och effektivitet är en underliggande drivkraft i alla dessa tips. Ett tips är alltså varken meningsfullt eller ”smart”, om man inte upplever eller kan känna igen det problem tipset presenterar en lösning på eller om åtgärderna som föreslås inte står i proportion till problemet, eller kommer i konflikt med viktiga värden. Det finns alltså också en risk för tips att ”slå fel” och inte alls framstå som ett smart tillvägagångssätt, utan som obegripligt, komiskt eller till och med slösaktigt eller cyniskt. Detta säger inte bara något om olika livsformer eller sätt att leva med föremål, utan också att tipsen innebär ett hanterande av flera olika, ibland motstridiga, värden, krav och krafter.

Det smart(h)a har ett element av *överlistande* av olika motspänstiga, besvärliga eller bestämmande ämnen eller krafter i hushållet och vardagen genom att identifiera och dra nytta av andra (lätt)tillgängliga krafter som resurser och hjälpmedel. Kraften som överlistas och övervinnas kan vara lukt eller smuts: *Mögelfläckar på textilierna. Blötlägg i surmjölk. Tvätta enligt tvättnavvisningarna; sjukdom eller kroppsliga besvär av olika slag: Om du bränner tungan kan du ta en tesked honung att suga på;* motspänstiga eller svårarbetade material:

Chokladglasyr. Smält chokladen i en platspåse i vattenbad. Klipp bort ett hörn av påsen och spritsa över kakan eller att klippa pizza istället för att skära; farliga eller störande ämnen: Fettsnål efterrätt. En lätt och läskande efterrätt får du om du blandar gräddfil med lite citron eller äppelsaft, häller i en bågare och fryser lätt. Obs! Inget socker; förruttelse och förfall: Fräsch persilja. Nyskördad persilja skall läggas i en plast- eller glasburk med lock. Lägg en bit vått hushållspapper i botten på burken. Persiljan håller sig fräsch i flera veckor eller Gamla blomkrukor i lera blir som nya om du gnider dem med matolja.

Ett liv med föremål betyder, enligt Lager-spetz, ett förvaltarskap av tingen: smutsighet är något som kräver åtgärder och det som bedöms smutsigt är också något, som är *någons* - som någon har ansvar för (2006:218-19). Olika former av förfall är ständigt pågående och människor försöker på olika sätt att stävja förfallet, men formerna för smutsighet är situationsbundna och historiskt sett varierande med de skiftande formerna för mänskligt ansvarstagande (2006:230, 253). I tipsen stävjas olika slags förfall, försakat av någon störande kraft, ofta genom att en ”god kraft” identifieras (något som gör gott, uppfräschar, förenklar, främjar hälsan osv). Denna är ofta en närliggande och kanske oväntad resurs, som i tipset att gödsla med kaffesump.

Tipset måste ofta hantera flera olika störande krafter på samma gång, som i detta tips som både gäller skadedjur och farliga ämnen: *Giftrött mot myror. Om du besväras av myror inomhus och inte vill använda kemiska medel kan du strö mald vitpeppar istället. En skalad vitlöksklyfta håller också myrorna borta.* Det samma kan gälla alla fläckborttagningstipsen, som starkt framträder som både ekonomiska och ekologiska alternativ till konventionella rengöringsmedel.

Tipset ska användas i ett tänkt hushåll och ett genomgående drag i tipset är också att ”det som redan finns” i och kring detta hushåll upptäcks, träder i kraft, tas i bruk och används till

hushållets fördel. De ”goda krafter”, material, ting och medel, som tas i bruk är alltså något man kan förstå som domesticerat och får på det sättet en karaktär av *icke-varor*. Ofta är det fråga om en slags tidlösa universalämnen som är så enkla, att det inte finns en innehållsförteckning. Därför kan de uppfattas som moraliskt ”rena” - icke-uppspjälkningsbara eller naturliga, ekologiska och ekonomiska. Sådana medel är framträdande i fläckborttagning och i tips om bekämpning av t ex lukt och skadedjur; bland andra ättika, hushållssprit och tallsåpa. En annan kategori av ”det som redan finns” är det halvt övergivna, bortglömda eller uttjänta, som träder i kraft som en (unik) resurs och som ett *material* (inte ett föremål) som kan bli något annat. ”Gör själv”-tipsen handlar om hur det går till, där t ex gamla ylletröjor blir till tyg som blir till benvärmare. Dessa material representerar ett slags överflöd eller överskott, som man kan experimentera med och som har kapacitet att påverka något annat i en positiv - stärkande, renande, värmande - riktning.

Tipsen riktar uppmärksamheten mot dels hotande förfall och oordning i hemmet, och vill erbjuda en materiell och moralisk rening och rensning av denna sfär, och dels mot material i hemmet som träder fram som oväntade resurser eller goda krafter. Tipsen kan oftast läsas som både miljö-, ekonomi- och hälsotips och som ett överlistande av både en husligt störande kraft och en marknadskraft, beroende på vilken kraft man anser utövar ett större tryck. Det ”smartha” kommer ur att denna kraft framgångsrikt har överlistats utan att viktiga värden har äventyrats; det utlovas en vinst och ett ”mera med mindre”. Marthaförbundets rådgivningsområden ekonomi, hushåll och miljö, förtätas på det sättet i tipsen.

Avslutande diskussion om sparsamhet, måttlighet, huslighet

Historikern Sarah Abigail Leavitt har undersökt amerikanska husliga rådgivningsmanualer i ett historiskt perspektiv och ser dem som

konstruktioner av en idealvärld där kvinnor hade och har makt att reformera samhället genom att reformera sina hem (1999:7). Genom att vi idag som konsumenter uppmanas påverka och ta ansvar för miljö och hälsa genom vår konsumtion, varav en stor del sker i hemmen, har Marthaförbundets verksamhetsfält fått en ny aktualitet, där ”hållbarhet” konkretiseras som vissa praktiker och val i vardagen. Samtidigt tar en viss ideal livsstil form i förbundets tidskrift *Martha*.

Michel de Certeau ser vardagliga praktiker, som att laga mat, läsa och shoppa, som *taktiska* till sin karaktär. Taktik innebär att förhålla sig till olika främmande och dominerande krafter i omgivningen och att kalkylera. Det taktiska är alltid på utkik efter möjligheter och omvandlar händelser till möjligheter genom att kombinera och syntetisera olika intryck och information för att sedan gripa möjligheten. Taktik har ingen bestämd plats, i motsats till strategi som har en avskild plats (t ex en institution) från vilken strategin utgår. Taktik blir *inte* till diskurs utan finns bara i sättet som möjligheten grips, enligt Certeau (1984:xix). Jag menar att det är så man kan förstå det *inofficiella* och *förtroliga* draget i tips och det att ett tips kan framstå som ett alternativ.

Tipsandet kan ses som både ett berättande om taktiker i vardagen och som en taktisk retorik - ett visande på möjligheter som kan gripas och vinster som kan göras istället för instruktioner och upprättande av regelverk, även om en sådan uppdelning är rätt flytande. Hos Marthaförbundet kan man ändå se en viss vändning mot rådgivning i tipsform. Mitt tidnings- och broschyrmaterial kan däremot inte tala om hur, när, av vem dessa tips tas i bruk eller om de används som ett regelverk, ett inspirationsmaterial, en hjälprea eller något annat.

De spänningsfält tipspraktikerna verkar i och de krafter som överlistas, bekämpas eller tas i bruk som hjälpmedel och möjligheter, måste ses i relation till ett socialt och ekonomiskt sammanhang - vilka krafter utövar ett tryck på människor i skilda sammanhang?

Utifrån det kan man tänka sig olika sätt att förhålla sig till tipsen.

Det är lätt att teckna en mycket schematisk bild, där ett tillstånd av knapphet leder till ”mera med mindre”-sparsamhet i konsumtion, eller så mycket som möjligt för så lite pengar som möjligt, medan en överflödssituation mera skulle handla om en ”mera med mindre”-måttlighet; koncentring och utrensning och därigenom en kvalitetshöjning. Men vardagen innebär både situationer av knapphet och överflöd, som vi endera på olika sätt definierar och förhåller oss till, eller inte alls lägger märke till. Det betyder t ex praktiker som siktar mot att bevara, skydda, underhålla och ta på vara och mot att göra sig av med ett oönskat eller besvärande överflöd av något. Men det handlar inte bara om att hantera brist- och överflödstillstånd i en viss situation. I både måttlighet och sparsamhet, finns det också en framförhållning, av dels att ”hindra knapphet”, dels att ”hindra överflöd” genom olika slags kalkyleringar. Var och när får något aldrig ta slut eller bli för lite? Vad måste begränsas så det inte blir för mycket? Måttlighets- och sparsamhetsstrategier kan på det sättet samspela, skapa varandras villkor, kollidera och gå in i varandra. Vad som är viktigt att komma ihåg gällande moraliserande diskurser om överflöd, är att det alltid är någon som har definierat och bedömt ”överflöd” som positivt eller negativt (Löfgren & Czarniawska 2012:1). Det är inte självklart att alla upplever ett överflöd där strävan efter ”mindre” är meningsfull eller ens möjlig. Olika ekonomiska och sociala förutsättningar kan ge helt olika perspektiv på vad hållbarhet i vardagen innebär och vad som är ett smart val. Det är något att vara uppmärksam på, när idéer om hållbarhet tar form som livsstil genom individuella val.

LITTERATUR

- Aro, Riikka, 2010. Good Consumers? – Normality and Sustainability in Consumer Culture. I: Korkiakangas, Pirjo (red.) *Ethnologia Fennica*, 37, Ethnos, Jyväskylä.
- Binkley, Sam & Littler, Jo, 2008. Introduction. I: *Cultural Studies*, 22:5, 519-530.
- Collanus, Miia, 2008. Hobby Crafting as Sensuous and Corporeal Performance. I: Terttu Tuomi-Gröhn (red.) *Reinventing Art of Everyday Making*. Peter Lang Frankfurt.
- Czarniawska, Barbara & Löfgren, Orvar, 2012. The Inherited Theories of Overflow and their Challengers. I: Czarniawska & Löfgren (red.) *Managing Overflow in Affluent Societies*. Routledge, New York.
- Certeau, Michel de, 1984. *The Practice of Everyday Life*. University of California Press, Berkeley.
- Lagerspetz, Olli, 200. *Smuts - en bok om världen, vårt hem*. Symposium, Stockholm.
- Liljeberg-Elgert, Sheila (red.), 1999. *Martha - kvinna i tiden 1899-1999*. Finlands svenska Marthaförbund, Helsingfors.
- Ljungberg, Emilia, 2012. *Global Lifestyles: Constructions of Places and Identities in Travel Journalism*. Makadam förlag.
- Ljungberg, Emilia, 2010. *Travel magazines, globalization and the consumer gaze*. Konferensbidrag. International Congress of Historical Sciences (Travel as a force of historical change). Hämtad från: <http://www.lu.se/lup/publication/1627672>
- Löfgren, Orvar, 1996. Konsumtion som vardaglig praktik och ideologiskt slagfält. I: *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1-2 1996*. Umeå.
- Löfgren, Orvar, 2006. Det är bara för mycket - hemmet som rutin och kaos. I: Willim, R (red.) *ETN*, 5, HEM, Etnologisk skriftserie, Etnologiska Institutionen, Lunds Universitet.
- Leavitt, Sarah Abigail (1999). *From catharine beecher to martha stewart: A cultural history of domestic advice*. Brown University. *ProQuest Dissertations and Theses*, 263-263 p. Hämtad från: <http://search.proquest.com/docview/304528958?accountid=12187>. (304528958).
- Miller, Daniel, 2001. *The dialectics of shopping*. The University of Chicago Press.
- Nikunen, Kaarina, 2011. *Enemmän vähemmällä. Laman ja teknologisen murroksen vaikutukset suomalaisissa toimituksissa 2009-2010*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Nilsson, Marina, 2010. *Hemmafru version 2.0: om inredningsmani, värninnehybris och andra moderna kvinnofällor*. Ica Bokförlag.
- Ollila, Anne, 1993. *Suomen kotien päivä valkenee Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Historiallisia Tutkimuksia 173, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Shove, Elizabeth et al., 2007. *The Design of Everyday Life*. Berg, Oxford.

- Shove, Elizabeth, 2009. *Everyday Practice and the Production and Consumption of Time. I: Time, Consumption and Everyday Life. Practice, Materiality and Culture.* Berg, Oxford.
- Svenska Akademien, 2005. Svenska Akademiens ordbok. Hämtad från: <http://g3.spraakdata.gu.se/soab/>
- Thomas, Lyn, 2008. *Alternative Realities. I: Cultural Studies*, 22:5, 680-699.
- Österåker, Maria, 2012. *Lev mer på mindre.* Österåker & Österåker.

FÄLT MATERIAL

- Finlands Svenska Marthaförbund. *Martha*. nr. 1 1994, nr. 3 1994, nr 1 2012.
- Finlands Svenska Marthaförbund (2012). *Vem vi är*. hämtat från: http://martha.fi/svenska/vem_vi_ar/
- Finlands Svenska Marthaförbund (2012). *Smartha tips*, hämtat från: <http://tips.martha.fi/start>
- Finlands Svenska Marthaförbund (2009). *110 tips för en hållbar livsstil*. Hämtad från: http://martha.fi/Site/Widget/Editor/225/files/pdf-filer/broschyrrer/110_tips_Web.pdf
- Granér, Anna, 2011, 18 januari. *Jag är ny prenumerant*. [bloggpost] Vasabladet. Hämtad från <http://blogg.vasabladet.fi/mat/2011/01/18/jag-ar-en-ny-prenumerant/>

SUMMARY

The Martha Association, a women's organization founded in 1899, seems to have gained a new popularity, perhaps as part of an ongoing shift towards a more local and domestic form of citizenship. The Martha Association today provides advice in the form of publications and courses within home economics, ecological consumption and food and nutrition, with the goal of enabling women to reach a balanced and sustainable lifestyle, through conscious choices within these areas.

In this article, I analyze domestic skills, by focusing on a recurrent theme in the Martha Association's journal *Martha*, namely 'more with less'. This was explicitly a leading theme for the Martha Association both in 1994 and 2012, each in times of financial crisis. But ideas of 'more with less' can also be found more implicitly in the Martha Association's advice – especially in the form of domestic tips, where 'more with less' is put to work as smart ways of operating in the home.

What does someone see, who views their home and environment with a 'more with less'-gaze and how is 'more with less' achieved in praxis? In 1994 'more with less' concerned the art of stretching (less) pennies and still make good and healthy food. For the Martha Association, this was a task of restoring a 'basic level' of cooking skills among women. Today, when 'more with less' is discussed, it can take its point of departure in scarce resources, but also in an abundance that is seen as problematic, unhealthy and overwhelming, and should be limited through conscious choices.

'More with less' is about defining problems and potentials, and of handling and managing what has been defined. In the domestic tips, called 'smart tips', this management in for example cleaning and cooking, can be understood as the outsmarting of various kinds of domestically disturbing forces, substances and material by using alternative methods and materials. These are often resources thought to already exist in the home, working as morally good, domesticated and domesticating materials and substances, and not as commodities. An underlying idea of thrift and efficiency can be seen in the tips. 'More with less' is achieved when forces causing decay, smell and other kinds of irritation, have been outsmarted without compromising important values. The domestic tips often deal with several disturbing forces at the same time, and can be read as simultaneously economic, ecological and health solutions, thereby densifying the Martha Association's scope of practice and the 'smartness' of the method. On the other hand, if the problem is not recognized, or if the methods suggested exceed the irritation or pressure that the problem causes, or if important values are compromised, then the tip does not work in the intended, smart way. Domestic tips are calculations to save money, time or other resources, but at the same time, to maintain and care about something or someone. This forms a field of tension that the tips move in and try to find solutions for.